

викладач кафедри кримінального права та правосуддя Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій ЧНТУ

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Так, серед основних об'єктів, визнаних соціальною цінністю Основний Закон держави проголошує особисту безпеку. Деякі з прав на безпечне середовище виділяють окремо. Наприклад, відповідно до ст. 50 Конституції України, кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. При цьому в даній нормі йдеться про фізичне середовище, однак в 21 столітті, в період становлення ІС не менш важливим стає питання безпеки людини у віртуальному просторі.

Серед ключових складових human security в європейському співтоваристві виділяють особисту безпеку [1, с. 14]. В саме в її контексті пропонуємо розглядати інформаційну безпеку людини, оскільки вона часто розглядається як елемент національної інформаційної безпеки, про наявність якого лише згадується. Однак, концепція безпеки людини покликана утвердити думку про те, що «кінцевим бенефіціаром безпеки є швидше людина, а не держава; і що для людини насправді важливо бути захищеною у щоденному житті, мати засоби для існування та зберегти свою гідність» [2, с. 72].

Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про захист суспільної моралі», завданням державної політики є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення. Таким чином, закон ставить під охорону три компоненти: фізичний, інтелектуальний та морально-психологічний стан населення, яким може бути завдана шкода в результаті наявності певних інформаційних небезпек, загроз чи впливів у сфері суспільної моралі. Вважаємо, що доречно застосовувати такий підхід й у інших сферах діяльності суспільства, виходячи з права людини на безпечний

інформаційний простір загалом, а не лише в контексті недопущення пропаганди культу насильства, жорстокості та поширення порнографії. Вплив інтелектуально розвинених жорстоких індивідуумів (об'єднаних, наприклад, у терористичні мережі), а також неконтрольовані фінансові та інформаційні потоки роблять загрози і ризики безпеці більш складними й менш прогнозованими [3, с. 15].

Відповідно до ст. 2 Декларації прав людини і громадянина 1789 року, метою кожного політичного об'єднання є збереження природних і невід'ємних прав людини. Такими є свобода, власність, безпека і спротив пригнобленню. Таким чином, безпеку виділяють одним із об'єктів, котрий має бути поставлений під охорону держави в особі політичних сил.

Зазначимо також, в змісті Загальної декларації прав людини 1948 року передбачено, що дотримання права на безпеку є підґрунтям для належної реалізації прав людини як невід'ємної складової загальних прав людини.

Резолюція A/RES/66/290, прийнята Генеральною Асамблеєю 10 вересня 2012 року визначила, що безпека людини заснована на національній відповідальності. Оскільки політичні, економічні, соціальні та культурні умови безпеки людини істотно різняться на міжнародному та національному рівнях, безпеку людини зміцнює національні рішення, які сумісні з місцевими реаліями [4].

Таким чином, станом на момент прийняття даного документу було усвідомлено мінливість поняття «безпека людини» у світі в цілому. З урахуванням цього та ряду нових інформаційних загроз виокремлення безпеки людини в інформаційному просторі потребує особливої уваги. Більше того, загрози, що зароджуються у кіберпросторі, можуть матеріалізуватись – перенестись до реального життя і трансформуватись, наприклад, у збройні конфлікти [3, с. 43].

Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року серед своїх пріоритетів визначає створення безпечного інформаційного простору для дітей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. Однак, абсолютно поза увагою залишається питання про убезпечення дорослих від стрімкості розвитку ІС, оскільки вони не менше потерпають від деструктивних інформаційних впливів. Навіть якщо розглянути випадки, коли

вплив не є таргетованим (цілеспрямованим), він все одно завдає значної шкоди раціональному світосприйняттю людини, дезорієнтує її. Наприклад, розглянувши таке явище як «інформаційний шум» можна сказати, що він дійсно може мати масовий деструктивний характер, оскільки суспільство буквально «птопає» від великої кількості інформації, роблячи хибні висновки щодо подій соціальної дійсності.

Важливо зазначити, що в ситуації споживання нескінченних масивів інформації психіка людини не встигає підготуватись, а тому стає вразливою. Цим станом, як відомо, часто користуються особи зі злочинним умислом, що власне й відбувається при реалізації деструктивних інформаційних впливів, таких як дезінформація та різного роду маніпуляції.

Рішенням такої проблеми є, по-перше, усвідомлення її наявності, оскільки деякі й досі вважать цю проблему фантомною; по-друге, надавати людям можливості отримати навички критичного мислення в інформаційному просторі. Вважаємо, що реалізація цього завдання можлива через впровадження базових курсів з медіаосвіти не тільки для дітей, але й для дорослих.

Древаль Ю.Д. доречно зазначає, що держава, захищаючи людину від усіх ймовірних впливів може порушити грань, зав якою людина вже втратить спроможність самостійно осмислювати ступінь небезпек та протидіяти різним загрозам [5, с. 6]. Науковець вважає, що така соціальна цінність як особиста безпека людини має забезпечуватися не тільки державою, але й самою особою. Повертаючись до цього питання в частині інформаційної безпеки зауважимо, що держава повинна лише надати можливість отримати належний рівень медіаграмотності, а не змушувати населення до цього. Дане питання є значно ширшим, оскільки йдеться про виховання у населення відповідальності за власну безпеку.

Недаремно Васьковська В.П. констатує, що право людини на безпеку – це комплексне, узагальнююче, інтегральне право, право на такий правопорядок, за умов якого забезпечуються (гарантуються, охороняються і захищаються) права і свободи людини [6, с. 10]. У цьому контексті варто погодитись із думкою Савінової Н.А. про те, що свідомість та право на спілкування мають сприйматися

як цінності, а отже має бути забезпечено їх належний захист від небезпечних посягань [7, с. 62]. Тож підтримуємо також думку Калюжного К.Р., котрий зазначає, що перспективами розвитку нормативно-правового закріплення інформаційних прав громадян є закріплення права людини на інформаційну безпеку, зокрема в частині захищеності людини від негативних інформаційних впливів [8, с. 58].

Комісія з безпеки людини визначила, що безпека людини означає захист людей від жорстких загроз і ризикованих ситуацій. Це означає запровадження й використання процесів, що сприяють розвитку здібностей людей, а також утворення політичних, соціальних, економічних, військових та культурних систем, що разом сприяють виживанню та людському розвитку [9, с. 36].

В цьому аспекті пропонуємо звернутися до теорії поколінь прав людини, котрі розвиваються відповідно до появи кардинально нового етапу розвитку людства. Так, зараз, в результаті колосального розвитку науки і техніки особливо в частині ІКТ, активно обговорюється питання становлення четвертого покоління прав людини. Так, до четвертого покоління прав зараховують лише інформаційні права та технології [10, с. 125]. Однак, деякі науковці вважають, що до прав четвертого покоління належать усі права, що виникли внаслідок наукового прогресу, розвитку моралі, а саме всі так звані «соматичні права», в тому числі інформаційні права [11, с. 215].

Безпека людини і права людини є тісно пов'язаними. Вона базується на забезпеченні прав людини, а також враховує права людини «третього покоління», в тому числі право на розвиток і право на мир [3, с. 17]. З огляду на це пропонуємо розглядати право на інформаційну безпеку людини як одне з прав так званого «четвертого покоління».

Отже, вважаємо, що визначення права людини на безпечне інформаційне середовище як одного з прав людини «четвертого покоління» має нагальну потребу в закріпленні на законодавчому рівні та її виокремлення з комплексу національної безпеки з метою їх подальшого нормативно-правового забезпечення.

Список використаної літератури

1. Alkire S. A Conceptual Framework for Human Security // CRISE Working Paper 2. London : University of Oxford, 2003. – 52 p.
2. Oberleitner G. The OSCE and human security / G. Oberleitner. – Security and Human Rights. – Volume 19. – 2008. – Issue 1. – P. 64-72.
3. Маляренко Т. Безпека людини у мінливому світі : [Монографія] / Тетяна Маляренко. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім» . – 2013. – 200 с.
4. Резолюции 66-й сессии (2011–2012 годы) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/ga/66/docs/66res3.shtml>.
5. Древаль Ю.Д. Безпека особистості у конфліктному соціумі / Ю.Д. Древаль. // Державне будівництво. – 2013. – Вип. 1. – С. 1-9.
6. Васьковська Вікторія Петрівна. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2006. – С. 1-20
7. Удосконалення кримінально-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні / Савінова Н.А. // Правова інформатика. – 2012. - № 2 (34). – С. 60-65.
8. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права / К. Р. Калужний // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2012. - № 4. – С. 55-58
9. Далай Лама. Про здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health.howstuffworks.com/wellness/preventive-care/dalai-lama-on-healthy-living.htm>
10. Головистикова А. Н. Права человека: учебник. – М.: Эксмо, 2008. – 327 с.
11. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика / О.О. Барабаш // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 213-217.
12. Маляренко Т. Безпека людини у мінливому світі : [Монографія] / Тетяна Маляренко. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім» . – 2013. – 200 с.